

FLORIN ŽIGRAI

NIEKOLKO ÚVAH O POJME, DEFINÍCII A ČLENENÍ KULTÚRNEJ
KRAJINY

Florin Žigrai: Some considerations on the notion, definition and articulation of cultural landscape. Geografický časopis, Bratislava 1972, XXIV, 1, 90 references.

Under the notion of „cultural landscape“ (Kulturlandschaft, paysage humanisé, paysage cultural) most authors understand a natural landscape more or less transformed by the purposeful activity of man.

Up to now, the opinions on the notion and definition of cultural landscape could not be unified. Differences in understanding cultural landscapes by different authors necessarily result from the very complicated content of the object examined, namely the cultural landscape, submitted to changes in time and space, and from its very large, generalized character. This fact also causes considerable difficulties in the cultural landscapes taxonomical and typological dismemberment, where problems arise when determining adequate criteria of their quality and quantity, or their common denominator. The general character of the term cultural landscape often leads to its unsuitable use as well. When using this term, it is thus always necessary to indicate its more narrow, concrete significance.

1. ÚVOD

Pojem „kultúrna krajina“ sa v našej geografickej literatúre dosť často používa vo veľmi širokých súvislostiach bez bližšieho vysvetlenia. Sám termín „kultúrna krajina“ je najviac rozšírený v nemeckej literatúre, z ktorej prenikol postupne aj do našej. Preto snahou a cieľom tohto príspevku je pokus o čiastočné priblíženie a objasnenie pojmu, jeho definície a členenia, ako aj kritické zhodnotenie názvu kultúrna krajina a vyvolanie diskusie o danom probléme, predovšetkým v radoch geografov.

2. POJEM A DEFINÍCIA KRAJINY

Pri rozbere pojmu kultúrna krajina, jej definovaní, ako aj typologickom a taxonomickom členení nevyhnutne musíme naraziť na základný pojem „krajina“, od ktorého je vlastná „kultúrna krajina“ odvodená. Na tomto mieste sa, pravda, nechceme podrobnejšie zaoberať samým pojmom krajina, ktorý bol a je stále dostatočne skúmaný najmä v zahraničnej literatúre. Preto sa len v stručnosti zmienime o pojme a definícii krajiny. Názor autorov na krajinu ako objekt výskumu geografov môžeme okrem iných spôsobov zhruba rozdeliť do nasledovných skupín:

1. krajina je chápaná ako výrez Zeme (34, 5, 74, 16),

2. krajina je zemským priestorom s charakteristickými fyziognomickými vlastnosťami (26, 29),

3. krajina je priestorovým realizovaním typu, hľadanom v jednom dominantnom jave (86, 43) buď v spojení väčšieho počtu jednotlivých javov (47, 59, 8, 49).

Na ilustráciu uvádzame definície krajiny od niektorých autorov: „Geografická krajina je časťou zemského povrchu, ktorá svojim vonkajším obrazom a spolupôsobením jej javov, vnútornými a vonkajšími polohovými vzťahmi vytvára priestorovú jednotku určitého charakteru, ktorú tento zemský priestor oddeľuje od svojho okolia“ (14).

„Geografická krajina je štvorrozmerná, časopriestorová dynamická jednotka, zložená zo síl fyzického, biologického a psychického charakteru, ktoré sa riadia svojimi zákonitosťami a svojou štruktúrou pôsobia na vytvorenie stupňovite integrovaného anorganického, biotického, resp. kultúrno-sociálneho komplexu“ (61).

„Krajina je ľubovoľne ohraničený výrez Zeme“ (16)).

„Geografické krajinné individuum je časťou zemského povrchu, ktorý je vytvorený a priestorovo ohraničený štruktúrou pôsobiacich geofaktorov“ (77).

Z ukážok len niekoľkých definícií krajiny vyplýva značná diferencovanosť v chápaní krajiny uvedenými autormi. Jednotliví autori zoskupení do niekoľkých názorových škôl sa nevedia dohodnúť, či krajina je konkrétnym objektom výskumu, alebo len abstraktným pojmom. Azda najpriateľnejším názorom v súčasnosti je Neefova axiémová teória, podľa ktorej sa krajina nedá definovať, ale len nasledovne formulovať:

„Pcd krajinou rozumieme konkrétnu časť zemského povrchu, ktorá sa vyznačuje jednotnou štruktúrou hmoty a rovnakou skladbou (komplexom) pôsobiacich geografických faktorov (dynamikou)“ (58).

3. POJEM A DEFINÍCIA HOSPODÁRSKEJ KRAJINY

Pod pojmom „kultúrna krajina“ (Kulturlandschaft, cultural landscape, paysage humanisé, paisaje cultural) chápe väčšina autorov viac-menej pretvorenú prírodnú krajinu cielavedomou činnosťou človeka. Slovo „kultúra“ pochádza z latinského „cultura“, ktoré malo od začiatku dvojaký význam: 1. obrábanie pôdy a 2. starostlivosť o duševné hodnoty. Kde sa človek natrvalo usídlil a začal sa venovať poľnohospodárskej činnosti a pestoval „kultúry“, došlo k zmene prírodnej krajiny na pretvorenú, tzv. „kultúrnu“. Prívlastok „kultúrna“ má zdôrazniť, že ide o krajinu kultivovanú, obrábanú v protiklade ku krajine prírodnej. Človekom neobhospodarovanej. Pravda, tento prívlastok sa neskôr, najmä od začiatku obdobia priemyselnej revolúcie, miestami vážne zdiskreditoval. K diferenciacii názorov na pojem „kultúrna krajina“ dochádza pri posúdení stupňa pretvorenia prírodnej krajiny.

Pre názornosť uvádzame chronologický sled náhľadov niekoľkých autorov na pojem „kultúrna krajina“: E. Banse (2) vidí v kultúrnej krajine produkt civilizovaného človeka. Pretváranie a formovanie krajiny ľuďmi sa riadi podľa tempa a stupňa vývoja techniky, ktorou človek momentálne disponuje. F. Jäger (38) označuje kultúrnu krajinu ako súhrnný výraz antropogeografických javov. Poukazuje na zmiešané zastúpenie prírodnej krajiny a kultúrnej krajiny v určitom priestore. H. Hassinger (28) charakterizuje kultúrnu krajinu ako súhrn prírodnej krajiny a technických, umeleckých a kultúrnych diel vytvorených človekom. Ju. G. Sauškin (68) chápe pod kultúrnou krajinou takú krajinu, v ktorej vzájomné vzťahy prvkov prírodného prostredia zmenil človek.

E. Fels (24) rozumie pod kultúrnou krajinou viditeľný výraz a vnútorný obsah vietej fyzickej a psychickej činnosti, usilovnosti a vynaliezavosti človeka. J. H. Schutze (77) si predstavuje pod kultúrnou krajinou časť zemského povrchu, kde okrem komplexu pôsobiach geografických faktorov pôsobí aj ľudská zložka. H. Uhlig (84) chápe kultúrnu krajinu ako výraz ľudského pôsobenia na rôznom stupni technického a ľudského vývoja v priestore. R. Rungaldier (66) rozumie pod kultúrnou krajinou veľkoplôšne pretvorenú krajinu, ktorá však obsahuje menšie, resp. väčšie ostrovy prírodnej krajiny. L. Bauer, H. Weinitschke (3) chápu pod kultúrnou krajinou územie, kde hospodáriaci človek intenzívnejšou poľnohospodárskou, lesníckou, baníckou, vodohospodárskou, priemyselnou, dopravnou a sídelnou činnosťou pretvoril prirodzenú štruktúru krajiny. M. Schwind (79) chápe kultúrnu krajinu ako dielo človeka v rámci toho, čo dovolí príroda.

Z uvedeného vyplýva, že názory jednotlivých autorov boli zhodné v tom, že pod kultúrnou krajinou rozumia prírodnú krajinu do určitej miery pretvorenú človekom. Rozdiely sú však práve v intenzite tejto miery, kde chýba snaha po exaktizácii.

Viaceri autori sa pokúsili definovať kultúrnu krajinu. Z viacerých definícií pre ukážku opäť vyberáme:

„Kultúrnou krajinou obyčajne nazývame také prírodné komplexy, v ktorých človek veľmi silno zmenil prírodné prostredie a vytvoril v značnej miere nové prostredie“ (68). Neskôr ten istý autor upravil definíciu kultúrnej krajiny v tomto zmysle: „Kultúrna krajina je takou krajinou, v ktorej bezprostredné pôsobenie práce ľudskej spoločnosti tak zmenilo vzťah a vzájomné pôsobenie predmetov a javov prírody, že krajina získala nové, kvalitatívne iné zvláštnosti v porovnaní s predchádzajúcou prírodnou krajinou“ (69).

„Kultúrna krajina je takou krajinou, kde veľkú časť prírodných zväzkov premenil človek“ (11).

„Kultúrna krajina je pretvorená prírodná krajina za účelom získania životného priestoru pre človeka. Kultúrna krajina je súhrnom funkcií a predstavuje najvyšší výkon ľudstva“ (85).

„Kultúrna krajina je územie s rovnakými prírodnými vlastnosťami, ktoré boli v priebehu viacerých rokov poľnohospodársky alebo iným obdobným spôsobom využívané“ (88).

„Kultúrna krajina je takou krajinou, ktorá bola rozhodujúcim spôsobom pretvorená a v ktorej antropogénne komplexy určujú štruktúru krajiny“ (25).

„Kultúrna krajina je druhom antropogénnej krajiny vytvorenej uvedomelou činnosťou človeka, pri ktorej dochádza k zmenám prírodnej krajiny, aby sa mohli realizovať hospodárske ciele človeka“ (54). Príkladom takto chápanej kultúrnej krajiny je obrábané pole, vysadené lesy a pod.

3.1 TYPOLOGICKÉ ČLENENIE KULTÚRNEJ KRAJINY

Úsilím geografov pri výskume kultúrnej krajiny bola okrem iného tiež jej typizácia, t. j. vyčlenenie území s rovnakými typologickými vlastnosťami. Jedným z často používaných kritérií typologického členenia kultúrnej krajiny bol stupeň narušenia prírodnej krajiny. Hnacou silou pri pretváraní prírodnej krajiny, a tým súčasne vzniku kultúrnej krajiny, je ľudská spoločnosť, ktorá svojou cielavedomou činnosťou vtláča ráz krajine, a tak ju do určitej miery aj pretvára.

Typologické členenie kultúrnej krajiny podľa miery narušenia prírodnej krajiny silno podlieha subjektívnemu názoru autorov. Preto aj takéto pokusy sú dosiaľ viac-menej úspešné, najmä pre nedostatok objektívnych kvantifikačných znakov. Preto výsledky týchto pokusov majú len relatívnu platnosť a sú diskutabilné. Na ilustráciu uvádzame pár príkladov.

Prírodným východiskovým bodom pri stanovení stupňa narušenia a zmeny prírodnej krajiny a vývoja kultúrnej krajiny je podľa niektorých autorov teoreticky mysliteľná krajina — *Urlandschaft, paysage primitif, primitive landscape* (19, 48, 83, 77, 25, 12).

V. L. Koteľnikov (44) systematicky vyčlenil krajiny podľa stupňa ich pretvorenia na nezmenené, silno zmenené a pretvorené.

D. V. Bogdanov (11) vyčleňuje krajiny podľa intenzity zasahovania človeka na pôvodné (človekom málo navštevované oblasti ako napríklad zóna večného snehu); slabo pretvorené oblasti (hoci človek zasahuje hospodárskou činnosťou do krajiny, predsa málo mení podstatu jej vývoja), patrí sem napr. tajga a tundra; kultúrne krajiny (časť územia kvalitatívne zmeneného bezprostrednou činnosťou ľudskej spoločnosti v procese výroby, vývoj kultúrnej krajiny sa riadi prírodnými a spoločensko-historickými zákonmi), zaraďujeme sem napr. mesto a pole; a pretvorené kultúrne krajiny (vedome, na hlbokom vedeckom základe plánovaný a riadený vývoj krajiny), začleňujú sa sem napr. oázy, vysušené močariská a i.

I. M. Zabelin (89) vyčleňuje krajiny na dve veľké skupiny: prírodné krajiny, ktoré nepoznačil človek a delia sa ďalej na prvobytné krajiny (antarktída), slabo zmenené krajiny (tundra) a antropogénne krajiny (krajiny, ktoré vznikli ako výsledok hospodárskej činnosti človeka). Autor ďalej rozdeľuje antropogénne krajiny na prírodnoantropogénne (krajiny, ktoré vznikli antropogénnym vplyvom a ďalej sa vyvíjajú samy od seba), ako napr. oblasť borovicových lesov v zóne ihličnatých lesov európskej časti ZSSR a kultúrne krajiny, ktoré vo veľkej miere pozmenil človek pre uspokojenie jeho životných potrieb (oázy, polia a sady).

F. N. Miľkov (54) používa termín antropogénna krajina, pod ktorou rozumie krajinu v značnej miere zmenenú ľudskou činnosťou, ako napr. lesostepi a stepi Ruskej tabule, ktoré boli premenené na ornú pôdu.

J. Drdoš (22) vyčleňuje krajiny na fyzickogeografické (prírodné), narušené fyzio-geografické (krajiny, ktoré nie sú priamo súčasťou životného prostredia spoločnosti, ale ich využíva do tej miery, do akej to dovoľuje charakter a ekologické vlastnosti danej krajiny) a geografické, t. j. krajiny, v ktorých človek žije a vykonáva svoju činnosť.

V. I. Prokajev (64) delí krajiny podľa stupňa ich narušenia na prírodné a antropogénne. V rámci prírodných krajín vyčleňuje pôvodné krajiny, v ktorých človek prakticky nezasahoval a odvodené krajiny, kde človek zasahoval okrem flóry a fauny aj do ostatných krajinných zložiek. Odvodené krajiny autor ďalej rozčlenil podľa intenzity zasahovania človeka na slabo, stredne a silno pozmenené krajiny. Antropogénne krajiny člení autor na vlastné a prírodné antropogénne krajiny.

V poslednom čase sa pokúsilo viacero autorov typologicky členiť kultúrnu krajinu z biologického aspektu. Za hlavné kritérium pre toto členenie im slúžil stupeň narušenia biologickej rovnováhy krajiny a miera rozrušenia vegetačného krytu, ktorý predstavuje najcitlivejší indikátor biozložky pri zásahu človeka do krajiny (33; 82, 12, 67).

S. Hejný a B. Rosický (33) vyčlenili z hľadiska narušenia prírodných biogeocenóz

a ich nahradenia kultúrnymi alebo skultúrnenými biogeocenózami nasledovné typy krajín: prirodzené krajiny, slabé, stredne a silno skultúrené krajiny a kultúrna krajina I.

J. Štěpán (82) rozviadol ďalej triedenie vývojových stupňov kultúrnej krajiny, ktoré vypracovali autori S. Hejný a B. Rosický a pripojil nasledovné typy kultúrnej krajiny: kultúrna step, zdivočená krajina a kultúrna krajina II.

K. Buchwald a W. Engelhardt (12) delia kultúrnu krajinu podľa intenzity využitia rastlinného krytu na kultúrne krajiny blízke prírode a kultúrne krajiny vzdialené prírode.

M. Ružička (67) vyčlenil z hľadiska miery narušenia biologickej rovnováhy krajiny s hospodárskou činnosťou človeka nasledujúce krajinné typy: pôvodná krajina, prirodzená krajina, nekultivovaná krajina, kultivovaná krajina, narušená krajina a devastovaná krajina.

3.2 TAXONOMICKÉ ČLENENIE KULTÚRNEJ KRAJINY

Vyčlenenie veľkostných hierarchických jednotiek kultúrnej krajiny nie je zatiaľ tak dôkladne prepracované ako členenie prírodnej krajiny. Táto okolnosť zapríčiňuje neobyčajne komplikovaný objekt výskumu, akým kultúrna krajina je, kde popri skúmaní prírodných pomerov treba brať do úvahy vo veľkej miere historické, sociálne, ekonomické a politické pomery, v ktorých ľudská spoločnosť žije a zákony, ktorými sa riadi pri pretváraní krajiny. Zatiaľ sa nepodarilo stanoviť také podrobné základné najmenšie jednotky kultúrnej krajiny, ako je to v prípade prírodnej krajiny. Napríklad M. Schwind (79) tvrdí, že sa nebude môcť nikdy kultúrna krajina členiť na jednotky blízke ekotopu, pretože sa ešte nepodarilo nájsť spoločné kritérium ako vegetácia pri prírodnej krajine. Uvádzame opäť niekoľko pokusov o vyčlenenie základných taxonomických jednotiek kultúrnej krajiny.

F. Jäger (39) zaraďuje celú Zem na základe príslušnosti ku kultúrnej ríši, všeobecnej formy hospodárskeho využitia pôdy a stupňa kultúrno-krajinného pretvárania na „kultúrno-krajinné oblasti“.

F. Huttenlocher (35) vytýčil ako najnižšiu priestorovú a funkcionálnu jednotku kultúrnej krajiny kataster obce.

I. M. Zabelin (89) odporúča používať termín „ugodje“ (užitocná pôda) ako najnižšiu taxonomickú jednotku kultúrnej krajiny.

E. Clauser (18) považuje za najmenšiu priestorovú jednotku kultúrnej krajiny „Zellen“ (hon), t. j. určité obvody osevných postupov na jednom poli, resp. obvody v sídle (84). Mesto považuje autor za vyššiu jednotku vytvorenú spojením najmenších kultúrno-krajinných jednotiek, v tomto prípade honov.

E. Müller (55) vyčlenil pri rozbere mestského sídla na základe funkčného využitia jeho jednotlivých plôch tzv. „Zellen“ (bunky) ako najmenšie jednotky mestského typu kultúrnej krajiny. Ako vyššiu jednotku udáva autor súbor buniek tzv. „Zellenkomplex“.

Viacero autorov však považuje za najmenšiu jednotku kultúrnej krajiny práve sídlo (35, 61, 84, 6, 7, 71).

Niektorí autori nazývajú najnižšiu jednotku kultúrnej krajiny „sociotop“, resp. krajinnú jednotku v zmysle sociotopu (56, 61, 84, 27, 7, 71). E. Neef (56) rozumie pod sociotopom stanoviskové požiadavky ľudských skupín, spojených so spôsobom pretvárania tohto stanoviska. Sociotopy vyhraničujú najostrejšie kultúrno-krajinné hranice

medzi životnými priestormi rôznych ľudských skupín a súčasne vtlačajú rozhodujúci ráz krajine. H. Uhlig (84) chápe pod sociotopom životný priestor určitých ľudských skupín.

4. POJEM A DEFINÍCIA HOSPODÁRSKEJ KRAJINY

Hospodárska krajina pre svoju obsahovú podobnosť a nejasnosť taxonomického vzťahu s kultúrnou krajinou sa stala zdrojom častých nedorozumení a vzájomných obmien pojmov. Preto v stručnosti sa zmienime o tejto problematike.

Pojem „hospodárska krajina“ uviedol bez bližšieho určenia v geografickej literatúre po prvý raz R. Lütgens (51).

C. Troll (83) chápe pod hospodárskou krajinou krajinu, využívanú čisto z hospodárskeho hľadiska. Každá hospodárska krajina je výsledkom interferencie medzi fyzickogeografickou stavbou územia ekonomickým plánom pretvárania prírody.

E. Fels (24) si predstavuje hospodársku krajinu ako fyziognomický celok, ktorého znaky sú jednotné podľa vonkajších javov.

Názory jednotlivých autorov na vzájomný taxonomický vzťah medzi hospodárskou a kultúrnou krajinou môžeme zhruba rozdeliť do dvoch skupín:

1. Hospodárska krajina a kultúrna krajina sú obsahovo totožné pojmy (52, 14, 9).
2. Hospodárska krajina je časťou kultúrnej krajiny (28, 15, 24, 46, 66).

4.1 TYPOLOGICKÉ ČLENENIE HOSPODÁRSKEJ KRAJINY

Podľa spôsobu a stupňa hospodárskeho využívania krajiny jednotliví autori vyčlenili rôzne typy hospodárskej krajiny.

E. Pfeiffer (63) delí hospodárske krajiny na harmonické a disharmonické. R. Lütgens (52) rozdeľuje hospodárske krajiny na prírodné a antropogénne. E. Fels (24) vymedzuje v rámci hospodárskej krajiny tieto typy: hospodárska lesná krajina, poľná krajina, lúčna krajina a pasienková krajina. G. Fochler — Hauke (25) hovorí o tzv. vydrancovanej hospodárskej krajine „Raubwirtschaftslandschaft“, v ktorej nie sú ešte pozmenené abiotické prvky, kým biotické prvky podľahli silnej deštrukcii. R. Rungaldier (66) spomína v rovnakom zmysle ako Fochler-Hauke pojem „Raublandschaft“, pod ktorým rozumie silno exploatovanú krajinu, najmä neúmerným rúbaním lesov.

4.2 TAXONOMICKÉ ČLENENIE HOSPODÁRSKEJ KRAJINY

Podobne ako v prípade kultúrnej krajiny bola taktiež snaha o veľkostné členenie a vymedzenie najnižšej taxonomickej jednotky hospodárskej krajiny. Pre názornosť uvádzame opäť niekoľko príkladov.

A. Aigner (1) rozlišuje v rámci hospodárskej krajiny hospodárske typy, ktoré sú závislé od kultúrnych ríš; hospodárske zóny určené klímou; hospodárske územia, ktoré sú vymedzené jednotlivými podnikovými organizáciami a hospodárske rajóny. E. Scheu (70) hovorí o hospodárskych provinciách a hospodárskych okresoch. H. Schrepfer (76) označuje štáty, hospodárske krajiny a hospodárske oblasti ako kategórie hospodárskeho priestoru. H. Carol (15) označil v hospodárskej krajine najmenšie formálne jednotky ako „Formal“ (jednotlivé segmenty svahu v alpskom údolí), zatiaľ čo najmenšou jednotkou je tzv. „Funktional“ (poľnohospodársky podnik). Funkcionál môže podľa autora obsahovať viacero formálnych jednotiek.

5. ANALÝZA KULTÚRNEJ KRAJINY, METÓDY, SMER A CIEĽ JEJ VÝSKUMU

Kultúrna krajina je komplexný útvar s neprehľadným množstvom prvkov, resp. foriemi, ktoré určujú jej štruktúru. Meniaca sa spleť kauzálit jednotlivých javov, zmena významu jednotlivých prvkov a foriemi v priebehu času, zmeny celého systému prístupím nových prvkov a zánikom starých, to všetko robí z kultúrnej krajiny pohyblivý a stále sa meniaci systém materiálnych javov, ktoré sú geograficky viazané spoločným výskytom a pôsobením na jednom mieste. Takto sa dajú odhaliť len veľmi ťažko všeobecné zákonitosti, ktorými sa v minulosti riadila a v prítomnosti riadi kultúrna krajina. Vždy hrozí nebezpečenstvo zovšeobecňovať jednotlivé prípady a zahrnúť do týchto zovšeobecnení zvláštnosti jednotlivých prípadov. Predčasným a unáhleným zovšeobením a nedostatočným pochopením a vyjadrením základných súvislostí kultúrnej krajiny je ohrozený a zúžený jej exaktný a vedecký výskum. Predísť tomuto nežiadúcemu javu treba vypracovaním podrobných analýz jednotlivých prvkov kultúrnej krajiny, resp. foriemi využitia zeme, ktoré sú skúmané v živom vzťahu ich skutočnej existencie, pretože všetky ostatné javy, ktoré vystupujú v rovnakom materiálnom systéme kultúrnej krajiny, pôsobia ako podmienky pre skúmané jednotlivé prvky, resp. formy. Len v tomto vzťahu sa dá správne pochopiť ich tvar, stupeň intenzity a spôsob pôsobenia. M. Schwind (79) člení jednotlivé formy kultúrnej krajiny podľa ich vzniku a pôsobenia na formy, ktoré vznikli v súčasnosti, ako napr. mestá, dopravné zariadenia a pod.; formy, ktoré vznikli v minulosti, ale ktoré ešte dnes žijú (mestá, dediny, formy polí, cestná sieť a i.); formy, ktoré vznikli v minulosti, ale dnes sú už mŕtve, ako napr. zámky, opevňovacie zariadenia, opustené kanály, rímske cesty a pod. a formy, ktoré vznikli v minulosti a dnes sa dajú zistiť len podľa ich stôp či terénnym výskumom alebo štúdiom historických prameňov.

Analýza kultúrnej krajiny vychádza z izolovaného pozorovania jednotlivých krajinných prvkov, resp. foriemi využitia zeme, až po skúmanie kauzálnych vzťahov medzi nimi. Charakter kultúrnej krajiny je vo veľkej miere závislý od spôsobu a intenzity využívania zeme. Intenzita využívania zeme je podmienená druhom hospodárskej činnosti človeka, a preto je regionálne veľmi rozdielna spolu so zodpovedajúcim stupňom pretvárania prírodnej krajiny na kultúrnu. Systém využívania zeme je výrazovou formou prírodných a hospodárskych daností krajiny.

Výskum kultúrnej krajiny si vyžaduje uplatniť okrem metód bežne používaných pri štúdiu prírodnej krajiny aj niektoré špeciálne. Jednou z najdôležitejších, najmä pri štúdiu genetiky kultúrnej krajiny, je metóda tzv. „kultúrnokrajinných vrstiev“ (45, 62, 20, 84).

Kultúrnokrajinné vrstvy nesmieme chápať ako uzatvorené kompaktné vrstvy, ale viac k sebe pripojené rôznorodé, analytickému skúmaniu podrobené krajinné prvky a formy využitia zeme. Veľa krajinných prvkov v myšlenej kultúrnokrajinnej vrstve postupom času mizne, niektoré zmenia svoju funkciu či formu, a pritom sa nemusia všetky prvky nachádzať na jednom mieste. Prednosťou metódy kultúrnokrajinných vrstiev je, že sa v nich odzrkadľuje psychika konkrétnej, krajinu pretvárajúcej spoločnosti, ako aj dynamika každej kultúrnej epochy. Kultúrnokrajinná vrstva tu vystupuje ako jednotiaci faktor a ako jedna zo zložiek kultúrnej krajiny. Jednotlivé prvky, ktoré vytvárajú kultúrnokrajinné vrstvy, treba chápať v ich funkcionálne podmienenej priestorovej štruktúre, ako aj v ich vzťahu k prírodným podmienkam. Jednotlivé kultúrnokrajinné vrstvy sa nevyskytujú izolovane, ale prechádzajú jedna (staršia) do druhej (mladšej) vrstvy, pričom zároveň dochádza k sumovaniu prvkov a k zmene predchádzajúcej vrstvy. Vytváranie určitej kultúrnokrajinnej vrstvy trvá dlhší čas. Pre

geografa je analytické skúmanie kultúrnokrajinných vrstiev pomocným prostriedkom, aby mohol ich sumarizáciou pochopiť dnešnú kultúrnu krajinu.

Kultúrnu krajinu skúmali geografi z rôznych aspektov. Veľa autorov sa venovalo výskumu genézy kultúrnej krajiny na vybratých územiach, ako napr. N. Creutzburg (19), E. Neef (57), K. Hattenbach (30), F. Huttenlocher (36), H. Uhlig (84), H. Jäger (40, 41), H. Overbeck (60) a H. Winter (87).

Veľa štúdií bolo orientovaných na taxonomické členenie kultúrnej krajiny, z ktorých vyberá autorov F. Huttenlochera (35), K. H. Paffena (61), H. Uhliga (84), E. Clausera (18), E. Müllera (55) a H. Schlichtmanna (71).

Iní autori venovali pozornosť rozšíreniu a ohraničeniu kultúrnej krajiny (13, 50, 23).

Vplyvom abiotických faktorov na formovanie kultúrnej krajiny sa zaoberali tiež viacerí autori, napr. J. Schmithüsen (73), K. Claasen (17), A. Siebert (80, 81), H. Schottmüller (75), E. Clauser (18) a H. Böhm (10).

Niektorí autori sa zaoberali problematikou vplyvu bývalých panovníckych, resp. náboženských území na vytváranie kultúrnej krajiny (65, 4). Iní autori sa pokúšali nájsť rozdiely v podstate a obraze krajiny na hraničných územiach, do akej miery je kultúrna krajina pozmenená duchovným potenciálom toho-ktorého národa (21, 72, 78).

Cieľom štúdia kultúrnej krajiny je objasniť vzájomné vzťahy medzi prírodou a ľudskou spoločnosťou v čase a priestore na určitom výseku zemského povrchu. Objasnením genézy a procesov pretvárania krajiny od jej osídlenia až po dnešok hlbšie pochopíme štruktúru a vnútorné vzťahy kultúrnej krajiny, čo nám umožní plánovite, na vedeckom základe zasahovať do krajiny a cieľavedome ju pretvárať pre prospech celej spoločnosti.

6. KRITICKÝ NÁZOR AUTOROV NA TERMÍN „KULTÚRNA KRAJINA“

Termín „kultúrna krajina“, ktorý použil prvý raz pravdepodobne N. Krebs (72), sa stal dnes vo svetovej geografickej literatúre, ale najmä v nemeckej, veľmi zaužívaným. S jeho častým používaním pri rôznych súvislostiach nevyhnutne vznikajú aj určité ťažkosti gnoseologického, obsahového a názvoslovného charakteru. Preto v stručnosti sa zmienime o kritických názoroch niektorých autorov na termín „kultúrna krajina“.

Mnohí autori nesúhlasia s termínom „kultúrna krajina“, pretože podľa nich ťažko nazvať hospodársky intenzívne využívanú, devastovanú priemyselnú krajinu s haldami, exhalátmi, hlukom a všetkými sprievodnými negatívnymi znakmi „kultúrnou“ (42, 24, 67).

Iní autori navrhujú používať druhý výraz. Napríklad R. Lütgens (51) usudzuje, že o „kultúre“ by sa malo hovoriť len ako o vnútornom pojme duševného obsahu života a harmonickej životnej úrovni ľudí. V tomto zmysle by chcel autor pojem „kultúrna krajina“ obmedziť na územie, ktoré podlieha umeleckému, resp. estetickému pretváraniu. D. V. Bogdanov (11) navrhuje používať termín „kultúrna prírodná krajina“, pretože aj v kultúrnej krajine pôsobia prírodné zákony. A. G. Isačenko (37) dáva prednosť termínu „pretvorená krajina“. H. Bobek (6) hovorí o „sociálnej krajine“ v zmysle kultúrnej krajiny. M. Ružička (67) pri členení krajiny používa namiesto termínu „kultúrna krajina“ „kultivovaná krajina“, čím chce upozorniť na okolnosť, že objekt výskumu, t. j. krajina, nie je nositeľom kultúrnych vlastností, teda nevypustuje v aktívnej forme, ale stojí v pasívnej polohe, pretože je kultivovaná, obrábaná.

Domnievame sa, že používanie termínu „kultúrna krajina“, najmä v európskych

pomeroch, kde ťažko nájsť jej opak, t. j. pôvodnú, resp. prírodnú, sa môže zdať zbytočným. O kultúrnej krajine by sa malo azda hovoriť v tých prípadoch, keby šlo o zdôraznenie historickogeografického aspektu výskumu daného územia a jeho prechodu od prírodnej ku kultúrnej krajine. V ostatných prípadoch by sa mohol používať len termín „krajina“ bez jej atribútu „prírodná“ alebo „kultúrna“. V mnohých, najmä v nemeckých geografických prácach sa používa termín „kultúrna krajina“ veľmi široko a spadá pod neho tiež často len riešenie jednotlivých úzko špecializovaných problémov.

Zavádzanie nových vedeckých, resp. odborných termínov do praxe a ich používanie je predovšetkým vecou dohody. Podľa určitých, na zodpovedajúcej autoritatívnej úrovni dohodnutých kritérií sa stanovujú termíny, ktoré sa majú po ich schválení dodržiavať. V každom prípade zavádzanie nových a nových terminologických synonym komplikuje už aj tak veľmi neprehľadnú situáciu v geografickej literatúre. Podľa nášho názoru je rozšírené a veľmi vžitú používanie termínu „kultúrna krajina“ pri už spomínaných výhradách, ktoré sme brali do úvahy, vždy po jeho bližšom vysvetlení, aj naďalej aktuálne.

7. ZÁVER

Z príspevku vyplýva, že dosiaľ sa nepodarilo zjednotiť názory na pojem a definíciu kultúrnej krajiny. Rozdiely v chápaní pojmu kultúrna krajina jednotlivými autormi zákonite vyplývajú z veľmi komplikovaného obsahu skúmaného objektu, t. j. kultúrnej krajiny, ktorá podlieha časopriestorovým zmenám, ako aj z jej veľmi širokého, zovšeobecného charakteru. Táto skutočnosť zapríčiňuje tiež nemalé ťažkosti pri taxonomickom a typologickom členení kultúrnej krajiny, kde sú problémy so stanovením vhodných objektívnych kritérií z aspektu ich kvality a kvantity a ich zjednotenia na spoločný menovateľ. Všeobecný charakter pojmu kultúrna krajina prináša so sebou tiež jeho časté nevhodné používanie. Preto je potrebné vždy, keď sa operuje týmto termínom, uviesť jeho užší konkrétny obsahový význam.

LITERATÚRA

1. AIGNER, A.: Bausteine zum System der allgemeinen Wirtschaftsgeographie. Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde, s. 391—414, Berlin 1928. — 2. BANSE, E.: Lexikon der Geographie II. Braunschweig-Hamburg 1923. — 3. BAUER, L., WEINITSCHKE, H.: Landschaftspflege und Naturschutz. Jena 1964. — 4. BLEIBRUNNER, H.: Der Einfluss der Kirche auf die N ederbayerische Kulturlandschaft. Mitt. d. Geogr. Ges. München 1951, 36. — 5. BLUME, H.: Der geographische Landschaftsbegriff. Geogr. Rundschau, s. 121—126, 1950. — 6. BOBEK, H.: Gedanken über das logische System der Geographie. Mitt. der Geogr. Gesellschaft, s. 122—145, 1957. — 7. BOBEK, H.: Über den Einbau der sozialgeographischen Betrachtungsweise in die Kulturgeographie. Deutscher Geographentag, Köln 1961. — 8. BOBEK, H., SCHMITHÜSEN, J.: Die Landschaft im logischen System der Geographie. Erdkunde, s. 112—120, 1949. — 9. BOESCH, H.: Die Wirtschaftslandschaften der Erde. Zürich 1947. — 10. BÖHM, H.: Die geländeklimatische Bedeutung des Bergschattens und der Expositions für das Gefüge der Natur- und Kulturlandschaft. Erdkunde, 20, 2, s. 81—93, 1966.

11. BOGDANOV, D. V.: Kulturnyje landsafty dolin severozapadnogo Pamira i vozmožnosti ich preobrazovaniya na primere Vanskogo rajona Gorno-Badachšanskoj avtonomnoj oblasti Tadžickoj SSR. Voprosy geografii, s. 300—321, Moskva 1951. — 12. BUCHWALD, K., ENGELHARDT, W.: Handbuch für Landschaftspflege und Naturschutz, I. a II. Bayer. Landwirtschaftsverlag München-Basel-Wien, 1968. — 13. BÜDEL, J.: Die Abgrenzung von Kulturlandschaften auf verschiedenen Wirtschaftsstufen. Krebs Festschrift, 1936. — 14. BÜRGER, K.: Die Landschaftsbegriff. Ein Beitrag zur geographischen Erdraumauffassung. Dresdner Geogr. Studien,

7, 1935. — 15. CAROL, H.: Die Wirtschaftslandschaft und ihre kartographische Darstellung. *Geographica Helvetica*, s. 246—279, 1946. — 16. CAROL, H.: Zur Diskussion um Landschaft und Geographie. *Geogr. Helvetica*, s. 111—133, 1956. — 17. CLAASEN, K.: Flussterrassen und Kulturlandschaft im Wertrtal zwischen Bad Sooden-Allendorf und Hann-Münden. Göttingen, Diss., 1941. — 18. CLAUSER, E.: Antropogene und naturräumliche Ordnung in der Kulturlandschaft am Beispiel der Landschaftsstruktur des Kreises Leonberg. *Forschungen zur deutschen Landeskunde*, 149, 1965. — 19. CREUTZBURG, N.: Über den Werdegang von Kulturlandschaften. *Zeitschrift der Ges. f. Erdkunde, Sonderband*, s. 412—425, 1928. — 20. DARBY, H. C.: On the Relations of Geography and History. *Transactions and Papers of the Institute of British Geographers*, 19, s. 2—11, 1935.

21. DÖRRENHAUS, F.: Das deutsche Land an der Etsch. Eine geogr. Landeskunde, Innsbruck-Wien-München, Tyrolia, s. 69—70, 1933. — 22. DRDOŠ, J.: O niektorých teoretických problémoch náuky o krajine. *Biologické práce*, 11, 10, s. 41—83, Bratislava 1965. — 23. ECKART, E.: Das nördliche Peace River Country, Alberta, Kanada, *Tübinger geogr. Studien*, 18, 1965. — 24. FELS, E.: Der wirtschaften Mensch als Gestalter der Erde. *Erde und Weltwirtschaft*, 5, Stuttgart 1954. — 25. FOCHLER-HAUKE, G.: Geographie. *Das Fischer Lexikon*, 1964. — 26. GRANÖ, J. G.: Reine Geographie. *Acta geographica*, Helsinki 1929. — 27. HARTKE, W.: Gedanken über die Bestimmung von Räumen gleichen sozialgeographischen Verhaltens. *Erdkunde*, 13, s. 426—436, 1959. — 28. HASSINGER, H.: Die Geographie des Menschen. *Klute-Handbuch der Geogr. Wiss.* Potsdam 1936. — 29. HASSINGER, H.: Die Landschaft als Forschungsgegenstand. *Geographisches Taschenbuch*, 1951. — 30. HATTENBACH, K.: Genetische Kulturlandschaftstypen zwischen Thüringer Wald und Rhön. *Wiss. Zeitschrift der Schiller Univ. Jena* 1953/54, 3, s. 404—407.

31. HATTENBACH, K.: Der Landkreis Bad Salzungen. Eine Untersuchung über die neuere strukturelle Entwicklung der Kulturlandschaft zwischen Thüringer Wald und Rhön. *Veröff. d. Dt. Inst. f. Länderkunde*, 13/14, 1955. — 32. HECKLAU, H.: Die Gliederung der Kulturlandschaft im Gebiet von Schriesheim/Bergstrasse. Ein Beitrag zur Methodik der Kulturlandschaft. Berlin: Reimer 1964. — 33. HEJNÝ, S., ROSICKÝ, B.: K některým otázkám krajiny jako rekreační oblasti. *Tvorba a ochrana krajiny*, s. 104—115, *Sborník statí projednaných na 6. plen. zased. biol.-lök. sekce ČSAV* 1969, 1960. — 34. HETTNER, A.: *Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden*. Breslau 1927. — 35. HUTTENLOCHER, F.: Versuche kulturlandschaftlicher Gliederung am Beispiel von Württemberg. *Forschungen zur deutschen Landeskunde*, 47, Stuttgart 1949. — 36. HUTTENLOCHER, F.: *Die ehemaligen Territorien des Deutschen Reiches in ihrer kulturlandschaftlichen Bedeutung*. *Erdkunde*, 11, s. 95—106, 1957. — 37. ISACENKO, A. G.: *Osnovnyje voprosy fizičeskoj geografii*. Leningrad 1953. — 38. JÄGER, F.: Versuch einer anthropogeographischen Gliederung der Erdoberfläche. *Pet. Geogr. Mitt.*, 1934. — 39. JÄGER, F.: Neuer Versuch einer anthropogeographischen Gliederung der Erdoberfläche. *Pet. Geogr. Mitt.*, 1943. — 40. JÄGER, H.: *Zur Geschichte der deutschen Kulturlandschaften*. *Geogr. Zeitschrift*, 51, s. 90—143, 1963.

41. JÄGER, H.: *Zur Methodik der genetischen Kulturlandschaftsforschung*. *Zugleich ein Bericht über eine Exkursion zur Wüstung Leisenberg*. *Berichte z. Dt. Landeskunde*, 30, s. 158—196, 1963. — 42. KALESNIK, S. V.: *Učenie o landsaftoch v sviazi s preobrazovanijem prirody v SSSR*, Moskva 1952. — 43. KOLB, A.: *Aufgaben und System der Industriegeographie*. *Landschaft und Lage* Forschungsgegenstand der Geographie, s. 207—219, Remagen 1951. — 44. KOFELNIKOV, V. L.: *Zadači sovetskogo landsaftovedenija v sviazi s učastijem geografov v vypolnenii stalinskogo plana preobrazovanija prirody*. *Voprosy Geografii*, 1950. — 45. KRAUS, TH.: *Der Wirtschaftsraum*. Köln 1933. — 46. KRAUS, TH.: *Wirtschaftsgeographie als Geographie und als Wirtschaftswissenschaft*. *Die Erde*, 88, 1957. — 47. KREBS, N.: *Natur- und Kulturlandschaft*. *Zeitschrift der Gesell. für Erdkunde*. Berlin 1923. — 48. LAUTENSACH, H.: *Wesen und Methoden der geographischen Wissenschaft*. *Klute-Handbuch*, 1933. — 49. LAUTENSACH, H.: *Über die Begriffe Typus und Individuum in der geographischen Forschung*. *Münchner Geogr. Heft*, 3, 1953. — 50. LEHMANN, H.: *Zur Problematik der Abgrenzung von „Kunstlandschaften“, dargestellt am Beispiel der Po-Ebene*. *Erdkunde*, XV, s. 249—264, 1961.

51. LÜTGENS, R.: Grundzüge der Entwicklung des La Plata-Gebietes. Weltwirtschaftliche Archiv, 17, s. 359—374, Jena 1921/22. — 52. LÜTGENS, R.: Die geographischen Grundlagen und Probleme des Wirtschaftslebens. Erde und Weltwirtschaft, 1, Stuttgart 1950. — 53. MAULL, O.: Anthropogeographie. Sammlung Göschel, 1054 Berlin und Leipzig 1932. — 54. MIKOV, F. N.: Slovar spravočnik po fizičkoj geografiji. Moskva 1960. — 55. MÜLLER, E.: Die Landschaftszellen und Zellenkomplexe im Westberliner Verwaltungsbezirk. Raumforschung und Raumordnung, 25, 4, s. 162—167, 1967. — 56. NEEF, E.: Landesplanung und geographische Forschung. Berichte zur deutschen Landeskunde, 7, 1950. — 57. NEEF, E.: Das Kausalitätsproblem in der Entwicklung der Kulturlandschaft. Wiss. Zeitschr. d. Univ. Leipzig, 2, s. 81—91, 1951/52. — 58. NEEF, E.: Die theoretischen Grundlagen der Landschaftslehre. Gotha Leipzig 1967. — 59. OBST, E.: Zur Auseinandersetzung über die zukünftige Gestaltung der Geographie. Geogr. Wochenschrift, s. 1—16, 1935. — 60. OVERBECK, H.: Kulturlandschaftsforschung und Landeskunde. Ausgewählte überwiegend methodische Arbeiten. Heidelberger Geogr. Arbeiten, 14, 1965.

61. PAFFEN, K. H.: Die natürliche Landschaft und ihre räumliche Gliederung. Eine methodische Untersuchung am Beispiel der Mittel- und Niederreihlande. Forschungen zur deutschen Landeskunde, 66, 1953. — 62. PFEIFER, G., SCHÜTTLER, A.: Die kleinräumige Kartierung landwirtschaftlicher Nutzflächen und ihre kulturgeographische Bedeutung. Peterm. Geogr. Mitt., 1941. — 63. PFEIFER, G.: Gesunde und kranke Landschaft. Berlin 1942. — 64. PROKAJEV, V. I.: Učēt antropogennoj differenciaciji prirodnych uslovij pri fiziko-geografičeskom rajonirovanii. Vestnik Moskovskogo universiteta, 5, s. 47—54, 1965. — 65. RIESCH, V.: Der Einfluss der Gutsdellungen auf die Entwicklung der Kulturlandschaft Ostholsteins. Kiel 1932. — 66. RUNGALDIER, R.: Die Wirtschaftslandschaft. Mitt. d. Öster. Geogr. Gesel. 105, s. 329—347, 1963. — 67. RUŽIČKA, M.: Biologická rovnováha v kultivovanej krajine. Územní plánování, 4, Terplan, Praha 1970. — 68. SAUŠKIN, JU. G.: Kulturnyj landsaft. Voprosy geografii, s. 97—106, 1946. — 69. SAUŠKIN, JU. G.: K izučeniju landsaftov SSSR izmeryennyh v procese proizvodstva. Moskva, Voprosy geografii, s. 276—299, 1951. — 70. SCHEU, E.: Deutschland Wirtschaftsprovinzen und Wirtschaftsbezirke. Berlin 1928.

71. SCHLICHTMANN, H.: Die Gliederung der Kulturlandschaft im Nordschwarzwald und seinen Randgebieten. Tübinger Geogr. Studien, 22, 1957. — 72. SCHMITHÜSEN, J.: Wesenverschiedenheiten im Bilde der Kulturlandschaft an der walonisch-deutschen Volksgrenzen. Leipz. g-Hrzel, s. 569—575, 1933. — 73. SCHMITHÜSEN, J.: Der geistige Gehalt in der Kulturlandschaft. Berichte zur deutschen Landeskunde, 12, 1954. — 74. SCHMITTHENNER, H.: Zum Problem der allgemeinen Geographie und der Länderkunde. Münchner Geogr. Hefte, 4, 1954. — 75. SCHOTTMÜLLER, H.: Der löss als Gestaltender Faktor in der Kulturlandschaft des Kraichgauens. Forsch. z. dt. Landeskunde 130, 1961. — 76. SCHREPFFER, H.: Über Wirtschaftsgebiete und ihre Bedeutung für die Wirtschaftsgeographie. Geogr. Wochenschrift, 3, s. 497—520, 1935. — 77. SCHULTZE, J. H.: Begriff und Gliederung geographischer Landschaften. Sonderdruck aus „Forschungen und Fortschritte“, 29, 10, s. 291—297, 1955. — SCHWIND, M.: Sinn und Ausdruck der Landschaft. Studium Generale, 3, H. 4—5, 1950. — 79. SCHWIND, M.: Kulturlandschaft als geformter Geist. Darmstadt, Bd. 110, 1964. — 80. SIEBERT, A.: Der Stein als Gestalter der Kulturlandschaft im Maindreieck, Hannover 1953.

81. SIEBERT, A.: Der Baustoff als gestaltender Faktor niedersächsischer Kulturlandschaften. Forschungen z. dt. Landeskunde, 167, 1967. — 82. ŠTEPÁN, J.: Terminologie vývojových stupňů kulturní krajiny. Územní plánování, Terplan, 1, s. 13—14, Praha 1967. — 83. TROLL, C.: Die geographische Landschaft und ihre Erforschung. Studium Generale 3/4, s. 163—181, 1950. — 84. UHLIG, H.: Die Kulturlandschaft. Methoden der Forschung und das Beispiel Nordostengland. Kölner Geogr. Arbeiten 9/10, 1956. — 85. WAGNER, J.: Kulturgeographie. Handbuch der Erdkunde. Harms 8, 1956. — 86. WINKLER, E.: Geographie als Zeitwissenschaft. Zeitschrift für Erdkunde, s. 49—58, 1937. — 87. WINTER, H.: Die Entwicklung der Landwirtschaft und Kulturlandschaft des Mönchauer Landes unter besonderer Berücksichtigung der Rodungen. Forschungen zur deutschen Landeskunde, 147, 1965. — 88. ZABELIN, I. M.: Osnovnye problemy teorii fizičkoj geografii. Moskva 1957. — 89. ZABELIN, I. M.: Teorija fizičkoj geografii. Moskva 1959.

EINIGE BETRACHTUNGEN ÜBER DEN BEGRIFF, DIE DEFINITION UND GLIEDERUNG DER KULTURLANDSCHAFT

Der Begriff Kulturlandschaft wird in unserer, besonders geographischen Literatur ziemlich oft in sehr breiten Zusammenhängen gebraucht. Das Bestreben und der Zweck dieses Beitrags ist der Versuch um eine teilweise Aufklärung des Begriffs, seiner Definition und Gliederung, sowie auch die kritische Bewertung der Benennung Kulturlandschaft und die Veranlassung zur Diskussion des gegebenen Problems, vor allem in den Reihen der Geographen.

Unter dem Begriff „Kulturlandschaft“ (cultural landscape, paysage humanisé, paysage culturel) verstehen die meisten Autoren eine, durch die zielbewusste Tätigkeit des Menschen, mehr oder weniger umgestaltete Naturlandschaft. Das Wort „Kultur“ stammt aus dem lateinischen „cultura“, welches von Anfang zweierlei Bedeutung hatte: 1. die Bearbeitung des Bodens und 2. die Sorgfalt um Seelenwerte. Wo sich der Mensch auf die Dauer niederliess, die landwirtschaftliche Tätigkeit begann und Kulturen anbaute, kam es zur Veränderung der Naturlandschaft zur umgestalteten sog. „Kulturlandschaft“. Das Attribut „Kultur-“ soll betonen, dass es sich um eine kultivierte, bearbeitete Landschaft handelt im Gegensatz zur Naturlandschaft, die vom Menschen nicht bewirtschaftet ist. Allerdings wurde dieses Attribut später, besonders seit dem Anfang des Zeitraumes der industriellen Revolution stellenweise ernst diskreditiert. Zur Differenzierung der Ansichten auf den Begriff „Kulturlandschaft“ kommt es bei der Beurteilung des Umgestaltungsgrades der Naturlandschaft.

Das Bestreben der Geographen bei der Erforschung der Kulturlandschaft war unter anderem auch ihre Typisierung, d. h. die Gliederung des Gebietes mit gleichen typologischen Eigenschaften. Eines der oft benützten Kriterien der typologischen Gliederung der Kulturlandschaft war der Grad der Umgestaltung, resp. Störung der Naturlandschaft. Eine Treibkraft bei der Umgestaltung der Naturlandschaft und dadurch gleichzeitig bei der Entstehung der Kulturlandschaft ist die menschliche Gesellschaft, die durch ihre zielbewusste Tätigkeit den Charakter der Landschaft prägt und sie so im bestimmten Masse umgestaltet. Der Umgestaltungsgrad der Naturlandschaft ist von der Reife der Geisteskräfte und der technischen Entwicklung der zuständigen Nation, wie auch von natürlichen Bedingungen abhängig.

Die typologische Gliederung der Kulturlandschaft nach dem Mass der Störung der Naturlandschaft unterliegt stark den subjektiven Ansichten der Autoren. Deshalb sind bisher auch solche Versuche mehr oder weniger erfolgreich, besonders wegen des Mangels von Quantifikationszeichen. Die Resultate dieser Versuche haben deshalb nur relative Gültigkeit und sind diskutabel. Als natürlicher Ausgangspunkt bei der Bestimmung des Grades der Störung, der Umgestaltung der Naturlandschaft und der Entwicklung der Kulturlandschaft wird nach manchen Verfassern die theoretisch denkbare „Urlandschaft“, — paysage primitif, primitive landscape betrachtet.

Die Gliederung hierarchischer Grössheitseinheiten der Kulturlandschaft ist bisher nicht so gründlich durchgearbeitet wie die Gliederung der Naturlandschaft. Dieser Umstand ist dadurch verursacht, dass die Kulturlandschaft ein aussergewöhnlich komplizierter Forschungsgegenstand ist. Neben der Erforschung der Naturverhältnisse muss man im grossen Mass auch die historischen, sozialen, ökonomischen und politischen Verhältnisse, in welchen die menschliche Gesellschaft lebt, und die Gesetze, nach welchen sie sich bei der Umgestaltung der Naturlandschaft richtet, in Betracht nehmen. Bisher ist es nicht gelungen so detaillierte, kleinste Grundeinheiten der Kulturlandschaft, wie es im Falle der Naturlandschaft ist, zu bestimmen.

Das Ziel der Kulturlandschaftsforschung ist, die gegenseitigen Beziehungen zwischen der Natur und der menschlichen Gesellschaft in Zeit und Raum auf einem bestimmten Ausschnitt der Erdoberfläche zu erläutern. Durch Erläuterung der Genese und der Prozesse der Landschaftsumgestaltung seit ihrer Besiedlung bis zur Gegenwart werden wir die Struktur und die inneren Beziehungen der Kulturlandschaft tiefer begreifen, was uns ermöglichen wird planmässig auf

wissenschaftlicher Grundlage in die Landschaft einzugreifen und sie zielbewusst zum Nutzen der ganzen Gesellschaft umzugestalten.

Der Terminus „Kulturlandschaft“, welchen wahrscheinlich Krebs, N. i J. 1923 zum ersten Mal benutzte, wird heute in der geographischen Weltliteratur, besonders in der deutschen sehr oft gebraucht. Durch seinen häufigen Gebrauch bei verschiedenen Zusammenhängen entstehen unbedingt bestimmte Schwierigkeiten gnoseologischen, inhaltlichen und terminologischen Charakters. Viele Verfasser sind mit dem Terminus „Kulturlandschaft“ nicht einverstanden, weil es ihrer Ansicht nach schwierig ist z. B. eine wirtschaftlich intensiv ausgenützte, devastierte Industrielandschaft mit Halden, Immissionen, Lärm und allen übrigen negativen Begleitereischeinungen als „Kulturlandschaft“ zu bezeichnen.

Die Anwendung des Terminus „Kulturlandschaft“, besonders in europäischen Verhältnissen, wo schwer ihr Gegenteil, d. h. ursprüngliche, resp. Naturlandschaft zu finden ist, kann unnötig erscheinen. Von einer Kulturlandschaft sollte vielleicht in jenen Fällen die Rede sein, wenn es sich um die Betonung des historisch — geographischen Aspekts der Erforschung des gegebenen Gebietes und um seinen Übergang von einer Naturlandschaft in eine Kulturlandschaft hand.e. In übrigen Fällen könnte der Terminus „Landschaft“, ohne das Attribut „Natur-“, oder „Kultur-“ benützt werden. In vielen, besonders deutschen geographischen Arbeiten hat der Terminus „Kulturlandschaft“ eine sehr breite Anwendung und bezieht sich oft nur auf die Lösung engspezialisierter Teilprobleme. Trotzdem sind wir der Meinung, dass der verbreitete Gebrauch des Terminus „Kulturlandschaft“ bei der Berücksichtigung der obengenannten Vorbehalte, immer nach näherer Erläuterung, auch weiterhin aktuell ist.

Aus dem Beitrag folgt, dass es bisher nicht gelungen ist die Ansichten auf den Begriff und die Definition der Kulturlandschaft zu vereinheitlichen. Die unterschiedliche Auffassung der Kulturlandschaft durch einzelne Verfasser folgt aus dem komplizierten Inhalt des erforschten Objekts, d. h. der Kulturlandschaft, welche zeiträumlichen Änderungen unterliegt, wie auch aus ihrem sehr weiten, allgemeinen Charakter. Auch diese Tatsache verursacht nicht geringe Schwierigkeiten bei der taxonomischen und typologischen Gliederung der Kulturlandschaft, wo Probleme mit der Bestimmung geeigneter Kriterien aus dem Aspekt ihrer Qualität und Quantität und ihrer Vereinigung auf einen gemeinsamen Nenner sind. Der allgemeine Charakter des Begriffs Kulturlandschaft hat auch seine oft ungeeignete Anwendung zur Folge. Deshalb ist es nötig, wenn mit diesem Terminus operiert wird, immer seine engere, konkrete inhaltliche Bedeutung anzuführen.

In der letzten Zeit wurde sich die Menschheit der drohenden Gefahr einer übermässigen Exploitation und Devastierung der Kulturlandschaft bewusst und immer mehr erheben sich Stimmen für ihre Rekultivierung um der Landschaft dieses erhabene Attribut zuerkennen zu können.

Aus dem Slowakischen übersetzt von A. M i š i k o v á